

Дејан АЛЕКСИК

ЗА КАРАКТЕРОТ И УЛОГАТА НА „НАША РЕЧ“ (1939—1941)

Во овој наш прилог, подготвен по повод 40 години откако излезе првиот број на весникот „Наша реч“, легалниот орган на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија, би сакал одделно да се задржам не само за карактерот и содржината на овој наш весник туку и нешто повеќе да кажам за неговата улога што ја имаше во еден многу важен период во историјата на македонскиот народ. Како што е познато, тој период од 1939 до почетокот на 1941 година е многу интересен за нашиот народ, зашто во тоа време се одиграа многу важни настани во континуираната борба на македонскиот народ водена за национална слобода и рамноправност со другите југословенски народи.

Сметаме дека она што го пишувавше и на кој начин го изнесуваше „Наша реч“, всушност за разни актуелни прашања сврзани со развитокот на прогресивното движење во тој предвоенен период, не само што е интересно по начинот како беа изнесувани сите тие прашања, туку што сите тие објавени статии, прилози, коментари и други материјали беа со такви елементи и податоци што можеа, а верувам во добар дел, дадоа значаен и разноврстен материјал како во досегашното така и во понатамошното проучување на новата историја на македонскиот народ и за неговата борба што ја водел за основните национални, политички, економски, социјални и културни права.

За партискиот печат во Македонија

Како прв партиски весник во Македонија беше „Социјалистичка зора“, кој како легален орган на Покраинското партиско раководство за Македонија излегуваше од август до декември 1920 година. Иако овој весник имаше за цел „правилно воспитување на најшироките работни маси во духот на принципите и Програмата на КПЈ и мобилизација на масите за претстојните општински избори“, сепак весникот пишуваше

за прашањата и за борбата на работните луѓе во Македонија, за нејзината политичка и економска положба, за борбата која во тие услови се водеше против ненародните режими на кои основното им беше безмилосна експлоатација и денационализација на македонскиот народ.

Појавата и излегувањето на „Социјалистичка зора“ паѓа во времето кога КПЈ и во Македонија постигна големи успеси како на општинските избори, кога комунистите ги освоија општинските управи во Скопје, Куманово, Велес и Кавадарци добивајќи голем број на одборнички места и во други македонски градови, така и на пратеничките избори за Народното собрание каде меѓу 58 избрани пратеници на КПЈ во целата земја само во Македонија беа избрани 15 комунистички пратеници.

Многу е интересно дека „Социјалистичка зора“ го отпечати првиот проглас на КПЈ упатен до сите народи на Југославија, одделно до македонскиот народ и националните малцинства во Македонија, повикувајќи ги во организирана сенародна борба против ненародните режими, за здобивање основни национални, политички и економски права под еднакви услови за сите народи и малцинства во земјата.

Поради познати причини „Социјалистичка зора“ излегуваше во две изданија — едното на српскохрватски а второто, што подоцна почна да излегува, на турски јазик. Весникот отворено пишуваше за сите политички, економски, културни и општествени прашања на Македонија, како и за борбата што ја водел македонскиот народ во тој период на својата историја. На тој начин весникот заведе многу истакнато место во развитокот на прогресивниот печат во нашата земја и со разни материјали дава многу скапи податоци на сите оние кои се занимаваат со проучувањето и пишувањето на историјата на македонскиот народ и за борбата што ја водел против сите настојувања на тогашната владеачка великосрпска хегемонистичка буржоазија да го задуши.

Како втор партиски орган во Македонија беше „Искра“, пак како орган на ПК на КПЈ за Македонија, кој како илегален излезе само со два броја — едниот во ноември а вториот во декември 1933 година, за повторно да излезе во јануари 1941 година и тоа само со еден број. Меѓутоа, интересно е да се одбележи дека познатиот македонски поет и револуционер Кочо Рацин беше задолжен за уредувањето и издавањето на „Искра“.

Во длабоката илегалност весникот беше печатен во тогашната партиска техника, повеќе во вид на билтен, во Велес, а во јануари 1941 година во илегалната партиска печатница во Скопје. „Искра“ беше печатена на македонски јазик и како таква беше многу добро примена од нејзините читатели, кои

на тој начин за кусо време се здобија со лист на својот роден јазик.

Без сомнение, издавањето на „Искра“, како и на другите билтени на ПК на КПЈ и на ПК на СКОЈ за Македонија, всушност, претставува пример за една жилава и доследна борба на КПЈ и во текот на илегалните услови да се обиде да печати весници и други партиски материјали, пишувајќи за основните прашања на Македонија како и за разните организациони прашања во врска со работата на партиските организации.

Кога зборуваме за партискиот печат, треба да го спомеме и весникот „Работничка зора“, исто така партиски орган во Македонија, но кој како илегален излегуваше многу кусо време. Не е сочуван ни еден примерок од овој весник за да би можеле од него да видиме нешто повеќе за содржината и за кои сè прашања пишувал.

Како е покренат органот „Наша реч“

„Наша реч“ беше, исто така, покренат од страна на нашата Партија и тој претставува трет по ред партиски орган во Македонија, кој, во однос на „Социјалистичка зора“ и на „Искра“, излегуваше најдолго две години како легален орган на ПК на КПЈ за Македонија. Долго истражувајќи разни материјали како и во разговорот со другарите кои учествувале во неговото основање и биле во неговата редакција не утврдив постоење на писмена одлука или било на каков друг пишан документ за неговото покренување. Меѓутоа, сеќавањата на некои стари комунисти и револуционери ми помогнаа да утврдам како е покренат органот „Наша реч“ и како отпочнал да излегува. Може да се каже дека одлуката за покренувањето на „Наша реч“ не дошла одеднаш. До тоа дошло како резултат на долги дискусии водени меѓу старите комунисти и револуционери Страхил Гигов, Цветан Димов, Орце Николов, Душан Поповиќ, Блажо Орландиќ и други. Тоа беше период кога и во Македонија сè повеќе и повеќе се засилуваше општенародното, антифашистичкото движење против ненародните режими, така што веќе од 1938 година па понатаму имаме дури и јавни, отворени истапувања на широките народни маси, предводени од КПЈ, на улиците во Скопје и во другите градови на Македонија. Во врска со тоа ќе ги наведеме само познатите декемвриските демонстрации во 1938 година кога на скопските улици излезениот народ бараше не само општа демократизација во земјата и разрешување на сите актуелни политички, економски и општествени прашања, туку ја осуди изборната фалсификација на пратеничките избори. Или, пак, подоцна кога во 1939 година на скопските улици беа осудени фашизмот во-

општо и одделно фашистичката окупација на Албанија и подејбата на Чехословачка, како и сè поголем број на работнички штрајкови во Македонија, прославите на Илинден и илинденските манифестации во Охрид и одделно во Прилеп кои се претворија во демонстрации против владеачката буржоазија, итн., итн.

Од друга страна, со доаѓање на раководството на ЦК на КПЈ во Југославија на чело со другарот Тито, Партијата започна голема работа во врска со издавање на прогресивни весници, списанија и литература; формира многубројна илегална партиска техника и партиски печатници. Тоа придонесе партиското членство како и широките народни маси непосредно да се запознаваат со партиската програма и нејзината линија спрема актуелните прашања и на тој начин се здобија со голема можност за своето идеолошко-политичко и теоретско издигнување.

Ете, така и во тие услови започна да излегува „Наша реч“.

Еден од основачите на „Наша реч“, Страхил Гигов, во писмото што ми го упати на 23 јануари 1959 година вака ми го објасни покренувањето на весникот: „Во тоа време кај нас се чувствуваше потреба од едно легално гласило, кое ќе третира наши проблеми и тоа прашање беше третирано меѓу наши напредни другари, не се сеќавам точно меѓу кои, но се сеќавам дека беше Душко Поповиќ, Блажо Орландиќ и уште некои други. Така кога таа мисла беше зрела Покраинскиот комитет беше донел одлука за неговото излегување каде што беше дискутирано за содржината, карактерот и физиономијата на весникот, како и за луѓето кои би влегле во редакцијата. Доколку се сеќавам, ми се чини дека Душко Поповиќ беше еден од иницијаторите, така што повеќе пати со мене дискутираше за потребата на еден таков весник. По излегувањето на весникот Душко Поповиќ беше врска меѓу редакцијата на весникот и Покраинскиот комитет“.

Нада Богданова, член на Првата редакција, во своите сеќавања за покренување на „Наша реч“ кажува: „ПК на КПЈ за Македонија настојуваше да ја спроведе одлуката на новиот ЦК на КПЈ на чело со другарот Тито, за покренување било на легален, партиски орган или на еден прогресивен весник во Македонија. Во таа смисла почна да се работи околу спроведување на идејата за покренување и издавање на „Наша реч“. Пред тоа, требаше да се одредат луѓе за таа работа. Во врска со тоа, се сеќавам дека Душко Поповиќ на крајот на 1938 година ме повика на разговор, изнесувајќи ми ги сите детали за покренување на „Наша реч“. Говорејќи ми за луѓето за редакцијата на тој весник, Душко ми кажа дека за сопственик и главен редактор треба да се пронајдат луѓе кои не се компромитирани, но кои поставената задача не само што ќе ја при-

фатат туку и ќе пристапат кон нејзината реализација. Душко ми кажа дека за тоа најдобро би било Милош Маџура да биде сопственик а Дејан Алексиќ главен редактор, додавајќи ми дека двајцата не се компромитирани и дека и јас ќе треба да влезам во редакцијата како заменик на главниот редактор. На крајот, Душко ми рече и тоа дека веќе за ова разговарал со Маџура и со Алексиќ и дека двајцата ја прифатиле доверената им задача“.

Милош Маџура, член на Првата редакција, за ова кажува: „Се сеќавам дека Душко прво разговараше со мене, па со Дејана, а потоа заедно со двајцата. Исто така тој разговараше и со Нада. Јас разговарав со проф. Радован Лалиќ и со студентот Бошко Шиљеговиќ, а Дејан со Александар Аксиќ. Сите тие наши разговори беа во врска со нивното ангажирање за работа како членови во првата редакција на „Наша реч“. Во „Историјата на македонскиот народ“ (Книга III, стр. 116) покрај другото пишува: „Замавот на демократското антифашистичко движење во Македонија доби значителен поттик и влијателно средство со основањето на весникот „Наша реч“, во февруари 1939 година како легално гласило на привремениот Покраински комитет на КПЈ за Македонија. Издавањето на весникот дојде како последица на дискусији меѓу комунистичките раководители во Македонија (Орце Николов, Страхил Гигов, Блажо Орландиќ, Цветан Димов, Душко Поповиќ и др.), кои ја признаваа потребата од легален весник за брзо информирање и правилно насочување на масите за текот и промените во динамичната, сложена политичка ситуација“.

Како што се гледа од ова, покренувањето и издавањето на „Наша реч“ дојде по сестрани дискусии како за неговата улога и содржина, така и за изборот на луѓето во неговата редакција. Како втора одлука во таа смисла беше одредена првата редакција во состав: Милош Маџура, правник, како сопственик и издавач; Дејан Алексиќ, правник, главен редактор; Нада Богданова, правник, за заменик на главниот редактор и за членови на редакцијата — Бошко Шиљеговиќ, студент; Радован Лалиќ проф.; Душко Поповиќ, дипломиран филозоф и Александар Аксиќ, службеник на Железничката кооперација, за технички уредник и лектор. Подоцна, во редакцијата беа кооптирани — Вук Кнежевиќ, правник и инструктор на ЦК КПЈ, Антон Колендиќ, дипломиран филозоф и Периша Савелиќ, студент.

Каква беше програмата на „Наша реч“

Првиот број на „Наша реч“ излезе на 25 февруари 1939 година. За овој прв број Нада Богданова вака се сеќава: „Без сомнение, секој од нас првиот број го очекуваше со голема радост, но и со голема одговорност пред која се наоѓавме сите.

Затоа се собравме во печатницата на Милан Илиќ, во која беа отпечатени првиот и вториот број а од бројот 3 весникот го печативме во печатницата „Братство“ на Халил Казим каде што порано беше печатена и „Социјалистичка зора“. Кога излезе отпечатен првиот број, во чиј прелом и средување зедовме учество сите, не беше крајот на нашата радост и на лицето на секој од нас се забележуваше задоволство што, ете, опочна да излегува нашиот весник „Наша реч“, кој ни го даде Партијата со голема доверба да го издаваме“.

Со покренување на „Наша реч“ македонските читатели добија свој весник, преку кој сега можеа повеќе и посигурно да разберат за вистинската положба во Македонија и во стара Југославија, како и за начинот по кој пат ќе можат да се разрешат животните внатрешни прашања — политички, економски, социјални и општествени за кои најшироките работни маси беа заинтересирани уште од 1918 година со создавањето на стара Југославија. „Наша реч“, од друга страна, ја пополни големата празнина во прогресивниот печат во Македонија и на тој начин беа продолжени светлите традиции на „Социјалистичка зора“ и на „Искра“, поврзувајќи се со прогресивниот печат во другите делови на земјата. На тој начин, се создадоа големи услови за широките работни маси и тие сами да пишуваат за својата борба против ненародните режими на владеачката великокрпска хегемонистичка буржоазија.

Пред сè, како основна задача што ја имаше „Наша реч“ беше таа да ги разоткрива причините за тешката состојба во Македонија, како општествено-политичката така и економско-социјално-културната, да пишува за борбата на работните маси насочена кон барања за демократизација на политичкиот и општествениот живот, против безмилосната експлоатација што ја спроведуваше владеачката буржоазија над осиромашениот работен народ, како и против нејзината денационализаторска политика. Со еден збор, кусо речено да отвори посветли перспективи на македонскиот народ за еден подобар и посрекен живот, откако ќе бидат како прво разрешени основните прашања — националното и селанското, создавајќи услови за примена на принципите за рамноправност и за македонскиот народ, заедно со другите народи.

Со таа задача и таква програма „Наша реч“ остана доследна сè до последниот број во почетокот на 1941 година. Инаку, самата програма Редакцијата ја изнесе во првиот број и во неа се кажува:

„Ние, основачите на „Наша реч“, стоиме на гледиште дека народната интелигенција мора да биде во служба на својот народ и на својата татковина. Секој спрема своите можности мора да ѝ се оддолжи на својата земја. Мора да ѝ го врати

она за што е задолжен. Наша должност е да му служиме во културна, просветна и општествена смисла на својот народ. Сакаме нашиот весник да биде народен — во него да соработуваат сите оние што сакаат нешто да ѝ соопштат на јавноста, кои сакаат нешто да прокритикуваат или нешто да исправат. Таков весник кај нас нема. А сметаме дека постоењето на ваков весник е до толку попотребно, што нашиот крај во поглед на печатот стои на едно од последните места во земјата. Сакаме „Наша реч“ да развива здраво родољубие, да развива смисла за подобар живот, за подигнување на економското и културното ниво на нашиот народ, да одгледува и да овозможи развивање на народната уметност и културата, да одржува врска со најдобрите придобивки на сето човештво. Очекуваме дека секој наш искрен и свесен родољуб ќе не помогне во нашата работа и нашите настојувања. Со овие желби и надежи, го предаваме овој прв број на „Наша реч“ на јавноста. Нека желбите и нашите настојувања се остварат“.

Ете, со тие зборови се обротивме до читателската јавност и во тој прв број, кусо речено, јасно беше одбележена насоката по која „Наша реч“ ќе оди и ќе пишува. Секако, при пишувањето на првиот уводник моравме, строго да водиме сметка да не се истрчиме и во него да не се каже сè, туку постепено од број до број да се пишува за она што дејствително треба да се пишува и што ќе ги заинтересира сите читатели.

Како и за кои прашања пишуваше „Наша реч“

За период од две години „Наша реч“ нема прашање за кое не пишуваше, настојувајќи секој пат своите читатели правилно и редовно да ги информира за најактуелните политички, економски, социјални, културни и општествени прашања. Редакцијата настојуваше преку легални форми на директен или индиректен начин да пишува и да ја разработува програмата и ставовите на КПЈ спрема актуелните прашања. Меѓутоа, сепак, „Наша реч“ најголемото внимание го посветуваше на економските и општествените прашања кои беа најважни и преку кои најдобро можеше да се согледува каква беше положбата на македонскиот народ.

„Наша реч“ беше печатена на српскохрватски јазик, ако се има предвид дека печатењето на македонски не би било возможно со оглед на тогашната ситуација и дека македонската националност, јазикот и културата на македонскиот народ не беа признавани од страна на владеачката буржоазија. Меѓутоа, Редакцијата настојуваше во секој број да излезе нешто отпе-

чатено на македонски јазик — песна, кус дијалог или во текстовите така нешто да внесе. Така ние успеавме да објавиме на македонски јазик многу песни на Кочо Рацин, Мите Богоевски, Волче Наумчески, Кире Димовски и др.

За аграрното прашање и за аграрната реформа

Ние веќе во првиот број објавивме прилог на Антон Колендиќ под наслов „За аграрните односи под Турците“, во кој се говореше за аграрното прашање во Турција во XIX и XX век и одделно во Македонија, кое се карактеризира со чифлиците и чифлик-сајбиите, со големи давања што чифчиите мораа да ги даваат на нивните власници, за да каже на едно место авторот „дека односите помеѓу феудалните сопственици и селаните сè повеќе се заострувале и биле сè почести, и доаѓало до низа аграрни и национално-ослободителни движења“, заклучувајќи „дека таква беше состојба на аграрните односи кога започна распаѓањето на Турската империја. Таа состојба во својата основа не се измени ни по Балканските војни, како ни по Првата светска војна“.

Во статијата во врска со прашањето на колонизација во Македонија (бројот од 6 јуни 1939 година) ние, покрај другото, отворено пишувавме и за Илинденското востание со следни зборови: „Едно од важните прашања на нашето село, секако, претставува прашањето за земјата — аграрното прашање. Уште Илинденското востание во 1903 година имаше за задача феудализмот да го ликвидира, да овозможи во земјоделството како и во другите стопански гранки и општествениот живот да се помине на напредно-капиталистичко стопанство и општество, така, на тој начин да го прочисти патот на новите сили... Неговиот неуспех и неговото задушување му овозможи на феудализмот и понатаму да вегетира во овие краишта. Годината 1912 во тој поглед не донесе никакви промени. Годината 1918, пак, го постави ова прашање за земјата и нејзината сопственост и тоа многу остро, но не така темелно. Се пристапи кон решавање на аграрното и селското прашање по еден реформистички пат, кој како таков во себе носеше клица на своето распаѓање.“

Што се однесува за колонизацијата, во оваа статија понатаму се кажува: „Аграрната реформа во Македонија е водена по системот на колонизација, а не по системот парцелизирање на постојните феудални имоти. Во сите, пак, земји каде што е аграрното прашање решавано по револуционерен пат (како во Франција, Србија или во други земји) самите селани земјата тука, на самото место, ја поделиле помеѓу себе онака како што истата ја обработувале. Факт е дека кај нас прашањето за земјата делум е решавано преку директна парцели-

зација (со откуп и доделување земја на домашните), но во основа главниот систем беше колонизација“.

„Како што се гледа, аграрната реформа онака како што беше спроведувана кај нас, истакнува „Наша реч“, не успеа да го реши прашањето на феудалните остатоци, така што и денес, паралелно со современиот капиталистички начин во обработување на земјата и сопственичките и работните односи, често се сретнуваат форми на феудалните остатоци во тој поглед“.

Пишувајќи во бр. 22 од 11. XI. 1940 год. за тоа на кого припаѓа земјата во Македонија, весникот покрај другото наведува: „Врз основа на оваа споредба, може да се каже дека според државниот попис од 1931 год. во Македонија биле вкупно 74.412 фамилии, за кои може да се каже дека можат да живеат од земјата и од нејзината обработка, додека големо мнозинство на фамилии не само што беа принудени да живуркаат, туку беа принудени да ја земаат во наем, а во краен случај да работат на туѓа земја за да би можеле да се прехранат и да заработат за гол живот“.

За тутунското прашање. — Тутунот во Македонија и во предвоеното време претставувало најважна индустриска култура, со оглед на постоењето на многу добри услови за неговото одгледување. Во колку во тој период би била искористена сета земја погодна за обработување на тутунот, тогаш само во Македонија најмалку би можело да се произведува годишно просечно 25 милиони килограми тутун а не само 6 милиони колку што тогаш просечно се произведувало.

„Повардарието (ние ова име често го употребувавме во колку постојано не можеше да се каже Македонија или употребувавме име „Наш крај“ — моја забелешка), пишува „Наша реч“ во бр. 3 од 25. III. 1939 год., дава 52% од вкупното производство на тутунот во Југославија, иако не е користена сета површина погодна за одгледување на оваа култура. Во Повардарието има 250.000 дулуми погодна земја за тутунот, додека од тоа се користи само 67.000 дулуми. Додека во 1924 год. беа обработени 144.000 дулуми, дотогаш во 1934 год. беа обработени само 44.000... Од тутунот го очекуваат својот опстанок околу 30.000 градски и селски тутунски производители, потоа околу 6.000 монополски работници и скоро толку тутунски аргати, односно вкупно со членови на нивните фамилии околу 130.000 души (што претставува 13% од вкупното население во Повардарието) очекуваат прехрана од тутунот, од неговото производство, а највеќе од неговата цена“.

Во една друга стагија „Тутунското прашање“ во бр. 11—12 од 1. II. 1940 год. остро и отворено беше критикувана официјалната политика водена од страна на т.н. Управа на државниот монопол, преку која се вршеше откупот на тутун и која

постојано работеше врз следниот принцип „како купувач тутунот да го откупува што поефтино, а како трговец да го продава што поскапо“. „Оваа Управа можеше да внесе во државниот буџет, додава весникот, како чист приход од тутунот годишно од 1 милијарда и 300 милиони до 2 милијарди динари. Од таа сума 60—70% беше приход од тутунот во Повардарие. Тоа значи дека приходот од тутунот во Повардарие изнесуваше просечно ништо помалку од 800 милиони динари... Според официјалните податоци на оваа Управа, вкупниот приход на сите производители на подрачјето, Вардарска бановина изнесуваше во милиони за неколку години: 1930 г. — 137,8; 1933 г. — 22,1 и во 1935 г. — 76,9. Тоа значи дека производителите просечно за својот тутун добиваа околу 60 милиони динари годишно, или 13 пати помалку отколку што добиваше Управата на државниот монопол. Но, не можеме ни да помислиме дека оваа сума беше чист приход на самите производители... за работната сила вложена во производството на тутунот се плаќа на производителите околу 30 милиони просечно годишно. Значи, за тој ист тутун, што самите производители го одгледуваат за околу девет месеци, тие добиваат за својот труд само 30 милиони динари или 27 пати помалку отколку што добива Управата на државниот монопол како чист приход“ (затоа што производните трошоци изнесуваат околу 30 милиони динари). „Ете, заклучува весникот, каде е јазелот на тутунското прашање“.

Прашање за опиумот. — Положбата на производителите на опиумот беше, исто така, тешка како и положбата на производителите на другите индустриски култури во Македонија. Пишувајќи за ова прашање, ние во исто време пишувавме и за вистинската положба на неговите производители, за безмилосната експлоатација што ја спроведуваше владеачката буржоазија преку т.н. Државен завод за откупот на опиум — ПРИ-ЗАД). Така во бр. 14—15 од 29. III. 1940 год. весникот, покрај другото, пишува:

„Општо е познат фактот дека производството на опиум некогаш беше вистински носител на благосостојбата, на животот и работата во Македонија. Меѓутоа, со познатата Женевска конвенција, која всушност се однесува за опиумот за пушење, беше зададен смртен удар на сета оваа стопанска гранка во Македонија. За разлика од самата Женевска конвенција која беше насочена кон опиуманијата, Македонија произведуваше т.н. фармацевтски опиум, т.е. опиум за користење во производството на лекови.“ Понатаму, врз основа на официјалната анализа на Хигиенскиот завод во Скопје во која се дава преглед за содржината на морфински единици за опиумот во неколку македонски околии, произлегува дека морфинските единици во сиров опиум просечно за тие 9 околии, каде што се произ-

ведува, изнесува 12,5% а за сувиот опиум просечно 17,06%. Понатаму, весникот додава дека е доста ако се наведе „дека благодарејќи на откупната политика ПРИЗАД ги оштети македонските производители со преку 700.000 динари, зашто морфинската единица наместо по 20 динари просечно им е плаќана по 18 динари“. „Работата на ПРИЗАД во Повардариего, заклучува весникот, е црна страница од стопанската историја на нашиот крај“.

Прашање за свиларството. — И на ова прашање „Наша реч“ му посвети големо внимание како на важна стопанска гранка во Македонија, укажувајќи на фактот како државата не водела никаква сметка за општиот развoтoк на свиларството во Македонија туку дозволила да западне во пропаст. Како што е познато, еден дел на Македонија својот напредок треба да го заблагодари на свиларството. Така Гевгелија и нејзината поблиска околина уште за време на Турците, тука се мисли на периодот до 1912 год., давала преку 1 милион свилени кокони годишно, или фактот дека производството пред 1921 год. изнесувало околу 1.500.000 килограми годишно.

Откако укажа дека тој просперитет траел само до 1921 год. и после почнал рапидно да опаѓа, „Наша реч“ во бр. 2 од 11 март 1939 год. пишува. „Но, повоеното производство никогаш не го стигна производството од 1.500.000 килограми годишно, туку само една третина — 500.000 килограми годишно, што се сметаше како најголемо за повоениот период. Меѓутоа, цените постојано, почнувајќи од 1924 год. па наваму, сè повеќе и повеќе паѓаа, така што по 1931 год. нивното паѓање се претвори во вистинска катастрофа за производителите“. Во врска со паѓањето на цените весникот наведува дека во 1924 год. се плаќало за 1 килограм 145 динари за по десет години во 1934 год. таа цена да падне само на 6 динари! Или друг податок — бруто приход од оваа стопанска гранка во 1924 год. изнесуваше 61.660.000 динари за да се намали во 1934 год. само на 1.380.000 динари! „Државата тогаш, заклучува „Наша реч“, ништо не направи за да ја запре оваа катастрофа, а исто така не му помогна ни на кој други начин на самото производство. Така во 1937 год. изумреа 50% свилени буби заради невозможноста на производителите да најдат средства за дезинфекција на местата каде одгледувале свилени буби“.

За историјата на Македонија

Редакцијата ја искористи прославата на 150-годишнината на Француската револуција за да пишува пошироко за национално-револуционерната борба на македонскиот народ, односно за славното Илинденско востание и за Крушевската репу-

блика и нејзиниот историски проглас. Во весникот „Наш лист“, кој дојде по забраната на првите два „Наша реч“ и „Наш глас“, ја објавивме статијата на Страхил Гигов под наслов „Француската револуција и нашите традиции“, во која директно се говори за востанието на македонскиот народ од 1903 год. и за првпат во стара Југославија го објавивме во оригиналот Прогласот на Крушевската република. Тој број беше веднаш забранет, како и сепаратот со статијата на Гигов и со наведениот Проглас. Меѓутоа, без оглед на сето тоа, ние успеавме да извлечеме значаен дел од тој број на весникот и да го растуриме меѓу читателите.

Без сомнение беше многу значајно во тоа време отворено и тоа преку печатот да пишуваме за историјата на македонскиот народ, за Илинденското востание, за Крушевската република и за нејзиниот историски Проглас објавен во оригинал. За ова најдобро говорат некои делови од статијата на Гигов: „... Помалку е позната револуционерната борба на македонското село и градот против турскиот феудализам и против домашните чорбаџии а за економска, национална и политичка слобода и независност. Во целото ова движење, секако, најзначајно и најинтересно е востанието во околицата на Крушево од 2 август 1903 год. (Илинденското востание), па затоа — во врска со прославата на 150-годишнината на Француската револуција — ќе се обрнеме кон ова востание, ќе ги побараме неговите причини, ќе го проследиме неговиот развиток и на тој начин овој свечен ден — Стопедестогодишнината од 14 јули ќе го поврземе со нашите, домашни традиции.“

Говорејќи за економската положба на селаните и воопште за положбата на македонскиот народ пред Илинденското востание, авторот понатаму пишува: „Од тоа економско поробување произлегуваше политичко, културно и национално угнетување. Илјадници борци за слобода беа отепани и фрлени во зандани. Народот имаше само должности, а никакви права. Имотот беше незаштитен. Личноста беше изложена на напад од секоја страна. Религијата, традициите, обичаите и честа на секој човек беа газени“.

Говорејќи за самото Илинденско востание, авторот одделно говори за оние луѓе кои беа во служба на великобугарскиот империјализам, за оние „на кои не им беше до вистинска народна слобода, туку кои сакаа турската власт да ја сменат со бугарската“. „Тие сметаа дека Бугарија и другите сили ќе го помогнат востанието, па затоа не се сметале на свои сопствени сили, така што ни востанието не беше подготвено онака како што требаше. Но, ако овие беа тие што го предизвикаа востанието и тие кои го упропастија заради тоа што востанието не беше доволно организирано, вистинските народни борци раководеа со настаните. Највеќе востанието одекна во Крушево,

што го водеше Никола Карев, познатиот народен борец. Тие денови на Крушевската република, иако во мали рамки и куси по траење, сепак, во многу потсетуваат на првите денови од Француската револуција. Истиот подем, истото одушевување, истите идеали кои ни се добро познати од Француската револуција се гледаат и во Крушево“.

„Крушевската република, заклучува авторот, траеше десет дена. Турските власти востанието го задушија во крв. Само во Битолскиот крај беа попалени 33 села... Крушевската република пропадна оти востанието не беше подготвено, пропадна заради предавството од страна на оние на кои поважно им беше служење на туѓа држава одошто на сопствениот народ. Но, таа остави светли траги во нашиот народ, покажувајќи му како се бори и паѓа за слобода и независност“.

Статијата на Гигов ја препечативме од одделната публикација „150 години од Француската револуција“, која беше објавена на 13 јули во 1939 год. по случај таа годишнина. Во редакцијата за издавање на оваа публикација беа луѓе од самата редакција на „Наша реч“, заедно со група прогресивни луѓе, инаку членови или симпатизери на КПЈ. Делови од статијата беа користени, одделно Прогласот на Крушевската република на многубројни излети на младината и народот по повод на Илинден и така продолжено за илинденските настани јавно се говореше во Македонија.

За внатрешни прашања и за борба за мирот

Во периодот кога над земјата и нашите народи сè повеќе се надвиснуваа темни облаци од фашистичката опасност, која сè повеќе растеше по окупацијата на Албанија од страна на фашистичка Италија и по поделбата и окупацијата на Чехословачка од германските нацисти, народите во нашата земја сè повеќе истапуваа со отворени барања: внатрешни и други политички и економски прашања што поскоро да се решат во корист на најшироките народни маси. Сето тоа се бараше како единствено обединети сите народи и народности на Југославија дека би можеле да му се спротивстават на фашизмот, со оглед на тоа дека сите тие прашања како нерешени постоеја уште со првите денови од создавањето на заедничката држава. „Создани се услови за сето тоа: надворешна опасност и загриженост за судбината на земјата и нејзината независност ги здружија и приближија сите оние кои беа за слобода на земјата и за нејзиниот слободен развиток. Решавањето на сите наши внатрешни прашања ја условува консолидацијата на земјата, собирање на сите прогресивни сили и обезбедување спокојство во земјата, а безбедност и мир на границите“ — пишува „Наша

реч“ во бр. 3 од 25. III. 1939 год. и во врска со ова ги пренесува следните зборови на познатиот српски револуционер д-р Драгиша Мишовиќ: „Среќна и цврста Југославија ќе биде онаа Југославија во која сите граѓани и народи ќе бидат слободни и рамноправни, а не онаа Југославија која е само единствена на листот од хартија, а е разединета духовно“.

Во уводникот „Најцврст браник на мирот“ во бр. 5 од 22. VI. 1939 год. весникот пишува во врска со прашањето за одбрана на мирот во светот и за Минхенскиот договор кој доведе до губење на државна самостојност на неколку земји, кога повеќе од 50 милиони граѓани од Европа ја загубија својата држава, својата самостојност.“ Да се осигура мирот на едно место, истакнува „Наша реч“, не се вклучува сигурност на друго место... Мирот е неделив. Тој треба да се обезбеди на сите места. За зачувување на мирот треба да се ангажираат сите држави што ја сакаат својата слобода, своите граници, било да се тие држави големи или мали“.

Статијата на арх. Јосиф Михајловиќ „Потреба за преоријентација на нашата политика спрема јужните краишта“ во бр. 5 од 22. IV. 1939 год. предизвика големо интересирање кај нашите читатели, затоа што таа вака говори за односот на владејачката буржоазија спрема Македонија: „Зашто нашиот Југ е незадоволен. Незадоволен е и молчи. А тоа молчење е поопасно од гласното протестирање. Незадоволен е заради тоа што сите постапки на власта на секој чекор му говорат дека е тој во некоја рака граѓанин од друг ред... Ние и денеска се делиме, „на ваши“ и „на наши“, „на несигурни“ и „на сигурни“. А кога ќе се отфрли оној мал број луѓе кои слепо каскаат зад секој режим, тогаш ќе се види дека тие „несигурни“ го прават огромното мнозинство од населението... Во часот кога се работи за новото преуредување на нашата заедница не треба да се сметнат од умот ни нашите јужни краишта“.

Оваа статија ја препечативме од в. „Напред“, кој излегуваше во Белград како орган на група републикански ориентирани луѓе на чело со проф. Михаило Илиќ, на која група припаѓаше и самиот Михајловиќ. Пренесувајќи ја таа негова статија, со која не мораме да се согласиме, одделно со начинот како што го поставува ова прашање и како што гледа на неговото решавање, сепак, во тоа време имаше и такви луѓе, како арх. Михајловиќ, кои на крајот морале објективно да дојдат до заклучок дека во Македонија нешто не чини, дека народот е незадоволен и дека нешто треба да се преземе во корист на тој народ, односно во новото предуредување на државата.

За женското прашање. — Весникот, исто така, доста пишуваше за женското прашање и за правата на жените да учествуваат како рамноправни граѓани во решавањето на сите актуелни прашања. Ние пишувавме за положбата на жените

и што треба да направат тие сами за да би дошле до своите основни политички и граѓански права, поаѓајќи од фактот дека жените во стара Југославија беа многу запоставени и за нив не се водеше сметка кога се донесуваа разни закони и др. Во бр. 7 од 21. XI. 1939 год. ја објавивме уводната статија на Нада Богданова „Право на гласот и жените“, во која, покрај другото, таа пишува: „Сè дотогаш додека за жените и нивната положба се одлучува без нивното учество, сè дотогаш жените ќе бидат понижувани, сè дотогаш тие ќе бидат запоставени“. Говорејќи понатаму за борба за здобивање на еднакво активно и пасивно право за гласање, авторот заклучува: „Затоа, сите жени во борба за своите права, во борба да здобиеме активно и пасивно право на глас, како прв предуслов за рамноправност, да учествуваме во слободни и тајни избори, така и ние да одлучуваме за важни прашања од народниот живот, да овозможиме подобри услови за работа, за продолжување на борбата сè до полна рамноправност“.

Вакви прилози и сè друго што пишуваше „Наша реч“ беше многу важно за македонските жени, кои како и жените во Југославија беа не само политички обесправени, туку беа и робови внатре во своите фамилии, што највеќе се однесуваа за жените на селото.

За борбата и акциите на работничката класа на Македонија

Работничката класа на Македонија, заедно со другите работни маси од градот и селото беше, исто така, изложена на безмилосна експлоатација, така што капитлистите и чорбаџиите на секаков начин настојуваша со што помали инвестиции да извлекуваат од работниците што поголем профит, продолжувајќи им го работното време. Наоѓајќи се во таква положба, работничката класа тргнуваше во сите акции од следново: само сплотено и единствено преку организирана борба ќе може да ја подобри својата положба и работниците да добијат поголеми надници, да го намалат работното време на осум часа, подобрувајќи ги и другите услови во нивниот живот.

Од друга страна, положбата на работничката класа во Македонија, слично како што беше и во другите краишта на земјата, особено почнува сè повеќе и повеќе да се влошува откако отпочна Втората светска војна, кога капиталистите и другите експлоататори настојуваша сета тежина да ја префрлат на грбот на работниот народ. Економската положба во Југославија стануваше сè полоша. Скапотитјата на секоја страна владееше заради тоа што капиталистите, разните профитери се обидуваа оваа тешка положба да ја искористат за себеси и за своите класни интереси, покачувајќи ги само цените на важ-

ните прехранбени производи од 30 до 130%, како што тоа произлегува според официјалната статистика од 1. IX. 1939 год.

За борба против скапотијата. — Сосем беше разбирливо дека „Наша реч“ на ова прашање му обрна големо внимание, кое не беше само општествено и социјално, туку беше одраз и на економската положба во земјата. Борбата против скапотијата всушност беше дел од општата борба што ја водеа работните маси предводени од својата КПЈ, борбата беше конкретна и беше сврзана со тешката положба во која се наоѓаа работните маси. Од друга страна, оваа борба имаше и свое големо политичко значење, со оглед на фактот дека се претвараа во силен протест на работниот народ против тогашната владеечка буржоазија. Така во бр. 20 од 1. X. 1940 год. за ова прашање, покрај другото, весникот пишуваше: „Денес, скапотијата треба да ја гледаме како најважно прашање на целиот народ и неговиот живот. Во борба против скапотијата треба да учествува не само надлежната власт, туку и сите општествени организации, со еден збор речено сиот работен свет кој всушност е највеќе од неа зафатен. Покрај тоа, како нужно се наметнува потреба за основање на одбори против скапотијата, во кои би требало најголем дел да бидат слободно избрани претставници од сиромашните народни слоеви. Тие одбори треба да водат акција за борба против скапотијата и да се борат против сите кои мислат и сакаат денешната за нив коњуктурна положба да ја користат“.

За работничките штрајкови. — „Наша реч“ во секој број пишуваа за сите акции на работничката класа, одделно за нејзината положба и за борбата што ја водеше во годините пред Втората светска војна. Борбата на работничката класа всушност беше управена против тогашниот систем на експлоатација и денационализација што одделно се спроведуваа во Македонија, но исто така таа беше составен дел од борбата на работничката класа во сета земја. И во Македонија, слично како во други делови на Југославија, почна широк бран на работнички штрајкови, водени за склучување колективни договори преку кои треба да се обезбедат и осигурат подобри работни услови, поголеми надници, осумчасовно работно време, грижа и заштита на чираците.

Во тој период, благодарейќи на активноста на членовите на КПЈ и на СКОЈ, ние во Македонија имаме голем број работнички штрајкови и тарифни акции во кои учествуваат над 5.000 работници. Тоа беа штрајкови на металските, текстилните, градежните, тутунските, монополските, пивачките, опанчарските, берберските и други работници. Ние известувавме не само дека штрајкот отпочнал, туку објавувавме како тој завршил и одделно за првите склучени колективни договори, од кои еден или два ги донесовме во целост во нашиот весник.

Меѓутоа, кога говориме за сите тие штрајкови, нужно е, сепак, да се одбележи следното:

1. Борбата на работничката класа во Македонија беше дел од општата борба на работничката класа во Југославија.

2. Сите тие штрајкови беа водени и раководени од членовите на КПЈ и на СКОЈ преку УРС-овите синдикати, кои по борбата беа преземани од рацете на социјалдемократите и со нив раководеа комунистите.

3. Сите тие штрајкови беа одржувани во времето кога и во Македонија сè повеќе јакнеше влијанието на КПЈ, чии членови беа меѓу организаторите на тие штрајкови и кои се наоѓаа на чело на работните маси од градот и селото.

4. Меѓутоа, она што е многу важно кога зборуваме за тие штрајкови е фактот дека работничката класа само преку организирана и здружена борба може да си ја подобри својата положба.

5. Владеачките буржоаски кругови, со помош на полицијата и жандармеријата, со сите сили настојуваша да ги скршат работничките акции. Зошто? Затоа што работничките штрајкови, покрај своето економско значење, всушност беа управени против владеачката буржоазија и нејзиниот режим, во нив се поставуваа барања за основни политички, економски и социјални права. Поради тоа, гледани од оваа општа перспектива работничките штрајкови имаа и свое одредено национално значење, зашто тие покажуваат дека сè повеќе се засилуваше и заврстуваше општонародната борба на македонскиот народ водена за здобивање основни национални, политички, економски, социјални и културни права.

„Наша реч“ за просветата и културата

Со оглед на економско-политичката и општествената положба на Македонија во стара Југославија, сосем беше разбирливо што „Наша реч“ посвети големо внимание и на прашања од областа на просветата и културата. Ова е затоа што во тој поглед Македонија се наоѓаше во подредена положба, а податоците за огромен број на неписмените јасно говореа за последиците од денационализаторската политика спроведувана од страна на великокрпската хегемонистичка буржоазија спрема Македонија и македонскиот народ. Истакнувајќи „дека секоја освојувачка сила сметаше оти просветата претставува најопасно оружје кое кај заробениот и потиштениот ја разбудува свеста за неговите права и создава од роб и потчинетиот — чоек“, „Наша реч“ во еден од броевите вака пишува: „Кога покрај овие нужни причини ја земеме предвид и тешката економска положба на овој крај, потоа неразрешеното аграрно

прашање, како и низ други прашања во врска со производството и продавањето на индустриски култури, најпримитивен начин обработување на земјата итн., тогаш дури може да се разбере денешнава голема просветна заостанатост и нејзината најитна потреба за просвета во овие краишта“. Во врска со неписменоста, весникот наведува, според официјалната статистика, податок дека „во Вардарска бановина“ (во која највеќе беше вклучена Вардарска Македонија — Забелешка моја) изнесуваше 81,05%“ или еден друг податок „дека во 1931/1932 год. на средна школа во Вардарска бановина доаѓаше преку 100.000 жители“, како и трет уште потежок податок“ дека според статистиката од 1934—1936 год. Вардарска бановина имаше околу 1.584.111 жители, од кои 553.116 беа писмени а неписмени 1.039.995, додека една школа доаѓаше на 1.247 жители.“ Овој број на неписмени дојде како последица на колонијалната положба во која се наоѓаше Македонија, во чии одредени делови, според официјалната статистика, бројот на неписмените преоѓаше 75%, а имаше и со 85% па дури во некои околии преку 90%! Сметаме дека за сите овие факти не се нужни никакви коментари.

„Наша реч“ за македонската литература

Редакцијата настојуваше во секој број да објавува поголем или помал материјал пишувачан на македонски јазик. Всушност, тоа беа највеќе литературни творби или на веќе познатиот македонски поет Кочо Рацин, или на младите поети кои почнаа да се јавуваат со своите први творби, како што беа Мите Богоевски, Волче Наумчески, Кире Димов, Гојчо Стевковски и др. Исто така, ние објавивме повеќе репортажи во кои имаше доста дијалози на македонски јазик, а автори беа Кузман Јосифовски, Нада Богданова или народните учители Александар Градачки, Вукајло Кукаљ, Раде Вуковиќ и други.

Објавувањето на разни текстови на македонски јазик во тоа време, секако, имаше многу големо значење како на културно така и на политичко поле. Пред сè, во прв ред тоа беше очевидно борба за правото да се пишува на македонски јазик. Од друга страна, тоа беше составен дел од сеопштата борба на македонскиот народ за национални и социјални права.

Меѓутоа, таа борба што ја водевме преку весникот „Наша реч“, беше отворена борба на политички терен за признавање на македонската култура, а преку тоа за општо признавање на македонскиот јазик како една од важните особености на македонската нација.

Во таа смисла, сите тие литературни творби како и другите материјали одиграа голема улога во таа општа борба, кои со својата содржина и начинот на нивната обработка претставуваа за тогашната власт опасност, па затоа и еден број на „Наша реч“ со Кузмановата репортажа „Тугуновите калапари“ беше забранет, како што беше забранет целиот број на весникот „Наш лист“ заради статијата на Гигов за Илинденското востание, итн.

За проблемите на младината

„Наша реч“ имаше добро организирана и постојано пополнувана рубрика за работниците, благодарјќи на голем број известувачи од работниците. Но, исто така, редакцијата имаше добро развиена младинска рубрика, пак благодарјќи на младинците да биде секој пат застапена со такви подготвени материјали за кои сите младинци беа длабоко заинтересирани. Така, еден член на нашата редакција, Бошко Шилиеговиќ член на Групата на народните студенти на скопскиот Филозофски факултет беше во прво време задолжен за Младинската рубрика.

Покрај студентите од овој Факултет како и од другите факултети во Белград и Загреб, кои пишуваа за борбите што ги водеа за одбрана на автономијата на Универзитетот, за непречениот развој на науката, ние имавме многу дописници и од средношколската младина во Скопје и во внатрешноста на Македонија, како и меѓу народните учители во македонските села кои пишуваа за проблемите на селската младина и за селото воопшто. Од друга страна, дописниците од низа претпријатија во Скопје и од внатрешноста ни испраќаа дописи во кои се говореше за положбата на младите работници и одделно за чираците, за нивното вклучување во штрајковите и тарифните акции за подобрување на нивната положба. Редакцијата, која беше воглавно составена од младите народни интелектуалци, имаше голема поткрепа во редовите на народната интелигенција која аналитички и со низа податоци пишуваа за разни политички, економски, општествени, културни и социјални прашања.

Во „Наша реч“ кога пишувавме и воопште кога зборувавме за разни прашања сврзани со нашата младина, сите тие прашања на нашата младина и нејзината активност за создавање подобри услови, за нејзиниот живот и работа воопште не ги разгледувавме изолирано од животот и другите актуелни политички и економско-општествени прашања. Од друга страна, борбата на младината ние секогаш тесно сме ја поврзувале со општата борба што работните маси во стара Југославија под раководството на КПЈ ја водеа за демократизација на земјата

и за признавање на основните национални и политички права на сите народи, вклучувајќи го и македонскиот народ, за брзо решавање на сите актуелни општествено-политички и економски прашања, за признавање и осигурување на правото на слободно синдикално организирање, против експлоатацијата и денационализаторската политика на владеачката буржоазија.

Оваа борба на младината на Македонија, без оглед дали се работеше за селанската, работничката, средношколската, студентската или за младата народна интелигенција зашто весникот пишуваше и делуваше во смисла за зацврстување на единството на сета младина, ние секогаш сме ја поврзувале со борбата на младината на сите југословенски народи и народности тргнувајќи од фактот дека прашањата на младината беа заеднички. Покрај многу белешки и извештаи во врска со проблемите и активностата на младината, „Наша реч“ донесуваше и одделни статии како што беше една подолга под наслов „Положбата, улогата и задачите на младината“ во бр. 14—15 од 29. III. 1940 година во која, покрај другото, се кажува:

„Младината секогаш беше надеж на сите чесни, прогресивни и слободоумни сили на човештвото. Младината е наследник на минатото и жив израз на се што е чесно и убаво кај еден народ. Во младината се согледува залог на голема иднина... Младината денес трезвено гледа на работите и постојано стои на линијата на општонародните интереси, борејќи се во исто време за решавање на своите младински прашања и потреби. Борејќи се за единството на младите, младината, и работничката и селанската и интелектуалната, е поврзана со исти грижи и заеднички идеали. Поради таква своја положба младината настојува да се зближи организирано да ја поведе борбата за своето право преку единствениот фронт на сите млади“.

За прогонувањето и забраните на „Наша реч“

Редакцијата веќе со излегувањето првиот број на „Наша реч“ беше запишана со црвен молив во тогашното Државно обвинителство и кај официјалните фактори како „левичарски весник и како левичарска редакција“. Тоа набргу се потврди со чести забрани на весникот, како на „Наша реч“ така и на „Наш глас“ и „Наш лист“, па затоа ние моравме три пати да му го менуваме името.

До тоа дојде затоа што во весникот пишувавме отворено за важните политички, економски, социјални и општествени прашања, одделно за националното и аграрното, така што веќе со првиот број навлеговме бес и омраза кај тогашните владеачки кругови, во полицијата во Скопје и на другите места во Македонија каде што се растураше и читаше нашиот вес-

ник. На првата забрана набргу се надоврзаа другите забрани. Истражувајќи ги предвоените материјали во нашите архиви и институти во Југославија, одделно пронајдувајќи ги материјалите на Државното обвинителство и на Централното пресбиоро, на крајот успеавме да пронајдеме две решенија за забраната на „Наша реч“ и „Наш глас“ од дописникот на ова Биро во Скопје до неговата Централа во Белград, известувајќи ја за содржината и за карактерот на весникот.

Во Решението Кнс 744/39 од 24. IV. 1939 год. се кажува: „Врз основа на чл. 19 од Законот за печат, Државното обвинителство во Скопје го забранува растурањето на весникот „Наша реч“ од 2. IV. 1939 год. печатен во печатницата „Братство“ во Скопје, заради тоа што весникот има комунистичко-дефетистичка тенденција и што содржи напади на тоталитарните држави.

Државниот обвинител,
Д. Милосавлевиќ, с. р.“

Во актот под бр. Кнс 744/39 од 24. IV. 1939 год. упатен до Централното пресбиоро при Претседателството на владата во Белград стои: „Чест ми е во прилогот да ви го доставам своето решение за забраната на весникот „Наша реч“ од 22. IV. 1939 година“.

Во другото пронајдено решение под бр. Кнс 1080/39-1 од 14. VI. 1939 год. се кажува: „Се забранува печатењето и растурањето на весникот“ „Наша реч“ бр. 1 од 6. VI. 1939 год. печатен во печатницата „Братство“ во Скопје.

Образложение

Бидејќи со овој весник се пропагира комунизмот и комунистичката пропаганда, требаше да се донесе ова решение.

Државниот обвинител,
Д. Милосавлевиќ, с. р.“

И ова решение, како и сите други решенија, Државното обвинителство веднаш го препратил до Централното пресбиоро во Белград, кој всушност водел цензура и сметка за целиот печат во Југославија. Според моите сеќавања, неколку броеви беа забранети од следните причини: бројот 3 од 25. III. 1939 год. беше забранет заради статијата во која се говореше како е решавано аграрното прашање во Македонија и како е спроведувана аграрната реформа и колонизација; бројот на весникот „Наш лист“ беше забранет заради статијата на Страхил Гигов, во која се говореше јавно за Илинденското востание и во која

беше истовремено објавен и Прогласот на Крушевската република; еден број беше забранет заради репортажата на Кузман Јосифовски „Тутуновите калалари“; еден број беше забранет поради тоа што го објавивме во целост првиот колективен договор, кој го постигнаа скопските металски работници по штрајкот од преку 40 дена, итн. Верувам, дека имаше уште некои броеви кои, исто така, беа забранети од Државното обвинителство а за кои не можеме да се сетиме.

Меѓутоа, благодареејќи на нашата младина, ние успеавме од секој забранет број на време да извлечеме најголем број од тиражот и преку нашиот симпатизер А. Кикариќ, кој беше нашата врска во Амбулантната пошта на железничката станица „Војвода Пугник“, да го испратиме веднаш до нашите читатели во Македонија и во другите делови на Југославија. Инаку, весникот излегуваше како 15-дневен на 8 страници, во тираж од 1.500 до 2.000 примероци, што зависеше од важноста на одделните броеви или од нашите финансиски можности. „Наша реч“ прво ја печатавме во печатницата на Милан Илиќ но откако полицијата му се закани почнавме од бројот 3 да ја печатиме во печатницата „Братство“ на Халил Казим, каде што порано беше печатена „Социјалистичка зора“.

За извештаите на дописникот на Централното пресбиро

Централното биро, кое беше орган на самото Претседателство на владата во Белград и во Скопје, имаше свој постојан дописник со задача да води сметка за целиот печат во „Вардарска бановина“. Така и овој дописник во своите извештаи што ги препраќаше до Информативното одделение на Централното пресбиро, покрај извештаите за другите весници и списанија, исто така, пишуваше и за секој број на „Наша реч“, за нејзината содржина и за нејзиниот карактер, давајќи понекогаш и политичка оценка за некои печатени материјали во одделните броеви на весникот. Така веќе во првиот свој извештај дописникот Јосип Букша во својот извештај Пов. бр. 33 од 1. III 1939 година го дава следното објаснение за „Наша реч“:

„Наша реч“ — Скопје, двонеделен весник за општествени, културни и стопански прашања. Под овој наслов почна да излегува во Скопје на 25 февруари двонеделен лист по формат на белградскиот весник „Напред“. Првиот број излезе во 1.500 примероци. Издавачи на весникот се опозиционери, во прв ред младинци социјалисти и земјоделци. Тие, меѓутоа, тврдат дека со политика нема да се занимаваат. Уредникот е адвокатскиот приправник Дејан Алексиќ, син на сенаторот г. Јован Алексиќ, роден во Скопје 1913 година. Главни соработници се: 1. Дипломираниот правник Милош Маџура, син на истакнатиот

скопски трговец Димитрие Мацура (Личанин), роден во Скопје 1916 год. и 2. Бошко Шиљеговиќ, студент на филозофија, Херцеговец. На нив им помагаат симпатизери, меѓу кои е и д-р Душан Недељковиќ, вонреден професор на скопскиот Филозофски факултет. На декемвриските избори Шиљеговиќ гласал за земјоделскиот кандидат, а другите тројца за социјалистичкиот“.

И така за сите броеви на сите три весници — „Наша реч“, „Наш глас“ и „Наш лист“, за нивната содржина а некогаш и за забранетите броеви дописникот редовно испраќал извештаи до своите шефови во Централното пресбиро во Белград.

Во извештајот на другиот дописник на Централното пресбиро од Скопје Тодор Маневиќ упатен под Пов. бр. 22 од 25. III 1940 година во пасусот за состојбата на печатот „на Југот“, покрај другото, пишува: „Денес печатот на Југот речиси и не постои. Во Скопје излегува еден неделен весник „Скопски гласник“ — орган на Општината, потоа нередовно излегува муслиманскиот весник „Наш дом“ (уредникот му беше Зуфер Мусик, кој како прогресивен активист објавуваше многу материјали сврзани со Македонија — Забелешка моја) и „Наша реч“ весник на левичарски насочената младина“.

Третиот дописник на Централното пресбиро во Скопје В. Маленица во својот извештај Пов. бр. 67/40 од 8. IX 1940 год., покрај другото, известува „дека одново почнал да излегува весникот „Наша реч“, чиј сопственик е г. Дејан Алексиќ, адвокатски приправник. Во бројот што излегол нема ништо значајно“. — Се разбира за дописникот беше така, додека за нас беше многу значајно весникот повторно да го издаваме и со тоа да ја продолжиме неговата програма изнесена уште во првиот број.

За широката соработка во „Наша реч“

Како што веќе наведовме понапред, редакцијата на „Наша реч“ имаше широко развиена и организирана соработка, во прв ред благодарейќи на партиските и скоевските организации, на нашите симпатизери и пријатели. Како во Скопје каде што весникот излегуваше за сето време, така и во внатрешноста во сите македонски градови и во голем дел на македонските села, благодарейќи на прогресивните учители, имавме голем број наши соработници, сметајќи ги тука и македонските студенти на универзитетите во Белград и во Загреб. Сепак, најголем број соработници имавме во редовите на работничката класа на Македонија, одделно кај младите работници кои беа не само известувачи за секоја работничка акција, туку заедно со студентите и средношколците беа први во неговото растурање и собирање средства за „Фондот на „Наша реч“ за нејзи-

ното печатење, а кога беше нужно и главна сила да се изнесат и да се пренесат до поштата и до другите наши пунктови забранетите броеви на весникот.

За да се обезбеди сигурен и постојан прилив на прилози од сите области на општествено-политичкото дејствување и за актуелните прашања, редакцијата на „Наша реч“ веднаш пристапи кон организирање на дописна мрежа на соработници во Скопје и во македонските градови, во многу македонски села и вон од Македонија во прв ред меѓу македонските студенти во Белград и во Загреб. Благодаревјќи на нашите партиски врски што ни ги обезбеди Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија, некои членови на редакцијата отидоа на терен и таму, на самото место ја организираа дописната служба. Најлесно ни беше во Скопје да обезбедиме соработници, ангажирајќи ги тука и во другите места во прв ред членовите на КПЈ и на СКОЈ и нашите симпатизери. Така во Скопје, на пример, во секоја фабрика и поголема работилница ние имавме работници дописници и во ова воспоставување на наши дописници ни помогнаа многу, преку своите партиски врски, Цветан Димов, Орце Николов, Душко Поповиќ и Блажо Орландиќ. Преку Групата на народните студенти, а тоа беа комунисти и скоевци, обезбедивме соработка кај студентите а исто така ја ангажиравме и средношколската и интелектуалната младина, како и од редовите на народната интелигенција. Преку т.н. Трета група на народните учители, меѓу кои доста беа комунисти и наши симпатизери, успеавме да обезбедиме извештаи од многу македонски села каде што работела тие народни учители. Гојчо Стевковски, еден од најплодните наши соработници од Куманово, во своето писмо од 5. II. 1959 год. вака ми пишуваше за тоа како „Наша реч“ била примена во неговиот град:

„Можам да ти кажам дека „Наша реч“ во Куманово беше многу тражен и читан весник. Со оглед на тоа дека партиската организација во Куманово знаеше дека овој лист служи како гласило на Партијата, неговото популаризирање и растурање меѓу нашите симпатизери и работни маси воопшто, во почетокот на неговото излегување, на себе тоа го презеде партиската организација преку одредени групи на скоевците или партиските симпатизери. Подоцна, кога весникот сè повеќе беше баран, партиската организација го задолжи Панче Пешев...“

Според моите сеќавања, како и врз сеќавањата на другите членови на редакцијата на „Наша реч“, меѓу многуте соработници беа: Кузман Јосифовски, Мирче Ацев, Страшо Пинџур, Орце Николов, Цветан Димов, Борка Талески, Стив Наумов, Илија Антевски-Смок, Перо Георгиевски-Чичо, Боро Менков, Вук Кнежевиќ, Блажо Орландиќ, сите загинаа во НОВ и се прогласени за народни херои; потоа Душко Поповиќ, Васил Антевски-Дрен, Периша Савелиќ, Кочо Рацин, Мите Богоевски, Јо-

сиф Јосифовски — Свештарот, Панче Пешев, Перо Наков, Васе Гелев, Киро Бурмаз, Алија Авдовиќ, Бора Тодоровиќ, народните учители: Ѓуро Губериниќ Александар Градачки, Тодор Ангеловски, Сима Карамарковиќ, Вукајло Кукаљ, сите загинаа во НОВ; понатаму, професорите Душан Недељковиќ, Киро Миљовски, Ванчо Бурзевски, Радован Лалиќ и Вуко Павиќевиќ, Боро Мокров, Добривоје Видиќ, Вера Ацева, Ристо Дуковски, инг. Добрила Матеиќ, Илија Радовиќ, Бошко Шилеговиќ, Нада Богданова, Милош и Милорад Маџура, Антон Колендиќ, Александар Аксиќ, Волче Наумчевски, Кире Димов — „Мал Кире“, Боро Чушкар, Боро Канчевски, Миле Тортевски, Томо и Деса Кутурец. Гојчо Стевковски, Благој Поповски, Благоја Думановски, Мирослав Виторовиќ, инг. Мирослав Канкељ, Милева Сабо, инг. Славко Попантоски, инж. Часлав Арангеловиќ, Пенко Здравковски, Бранко Павловиќ, Раде Вуковиќ, покрај тоа и многу други соработници од редовите на работничката, студентската, средношколската и интелектуалната младина и од редовите на народната интелигенција и групата на прогресивните учители, итн., итн.

За значењето на „Наша реч“

Самото излегување и печатењето на „Наша реч“, како легален орган на ПК на КПЈ за Македонија, претставуваше многу важен период во развитокот на прогресивниот печат во Македонија. Кога весникот излегуваше, а тоа беше период од две години 1939—1941, широките работни маси во Македонија сè повеќе и повеќе, заедно со целиот македонски народ, ја заслугуваа борбата против владеачката великокрпска хегемонистичка буржоазија и сè поотворено, па дури и со излегување на улиците сè поставуваат оправдани барања актуелните прашања — во прв ред националното и селанското, заедно со политичко-економските и општествено-културните, да се разрешат во корист на народот и во негов интерес.

Ете, за таа и за таквата наша борба пишуваше „Наша реч“. Весникот добива големо значење и затоа што прогресивните сили имаа можност преку него да пишуваат и да говорат за сите тие прашања за кои беа животно заинтересирани да се разрешат во нивна корист.

„Наша реч“ редовно ја известуваше јавноста за најновите политички настани низ призмата на оценки и барања што беа всушност ставови и пароли на КПЈ. Во согласност со становиштето на Партијата, весникот се залагаше за темелна демократска преобразба на Југославија и за нејзиното оспособување за ефикасно спротивставување на фашистичките завојувачки планови преку решавање на „сите прашања што го потресуваат овој народ“, и ова решение беше придружено со испраќа-

ње на делегати и инструктори на ЦК во Македонија и со други мерки за јакнење и ширење на Партијата и СКПЈ во Македонија... Со основањето на в. „Наша реч“, чиј прв број излезе во Скопје на 25 февруари 1939 година, југословенскиот дел на Македонија се здоби со влијателна трибна која ги изнесуваше прогресивните социјални и национални интереси и стремежи на Македонците, Турците и Албанците“ — пишува во „Историја на македонскиот народ“ (кн. III, стр. 116, 117 и 141).

Околу „Наша реч“ беа собрани млади луѓе во редовите на народната интелигенција, која настојуваше не само да ги разјасни основните работи на широките читателски маси, туку на истите да им ја укажува и перспективата за утрешниот слободен и подобар живот, но и начинот дека до сето тоа може да се дојде само со борба. Како членовите на редакцијата така и голем број на нашите соработници тргнуваа од прогресивната наука — марксизмот. „Редакцијата на ‚Наша реч‘ беше наполно во рацете на комунистите и симпатизерите на Партијата“ — пишува во „Историја на македонскиот народ“.

„Наша реч“ со она што пишуваше и како пишуваше зазема истакнато место меѓу прогресивниот печат во Македонија.